

Státní oblastní archiv v Plzni

Krajská družstevní rada Karlovy Vary

1951–1952

Inventář

EL NAD č.: 10719

AP č.: 701

Mgr. Michal Peleška

Plzeň 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	8
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	8
Seznam použitých pramenů a literatury	9

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	10
Inventární seznam	11

I. Vývoj původce archiválií

Krajská družstevní rada Karlovy Vary (KDR Karlovy Vary) vykonávala kompetence Ústřední rady družstev (ÚRD) na území Karlovarského kraje, zřízeného na základě zákona č. 280/1948 Sb.¹ Pro svůj vztah k Ústřední radě družstev bývala současně označována jako Krajský sekretariát Ústřední rady družstev v Karlových Varech. Až do roku 1951 existovaly navíc ještě okresní družstevní rady (ODR), které byly přímo podřízeny krajským družstevním radám a bývaly zároveň označovány jako okresní sekretariáty Ústřední rady družstev.

Ústřední rada družstev sídlila v Praze (Praha II, Těšnov) a byla zastřešující organizací tzv. sjednoceného družstevnictví na základě zákona č. 187/1948 Sb.² V rámci Ústřední rady družstev byla povinně sdružována družstva zřizovaná na základě zákona č. 70/1873 říšského zákoníku, v platném znění.³ ÚRD soustřeďovala a organizovala prakticky všechna družstva a do její kompetence spadala zpočátku i jednotná zemědělská družstva (JZD), vytvářená na základě pozdějšího zákona č. 69/1949 Sb.⁴ Povinným členem Ústřední rady družstev bylo každé družstvo zapsané ve společenstevním rejstříku, dále ústavy lidového peněžnictví a lidová peněžní ústředí zřízená jako družstva podle zákona č. 181/1948 Sb.⁵

Družstva byla v rámci své činnosti povinna řídit se pokyny Ústřední rady družstev, která představovala řídicí orgán pro celé družstevní spektrum. Na návrh ÚRD mohlo příslušné ministerstvo družstva rušit a ani zakládání družstev nových nebylo možné provádět bez jejího souhlasu. Státní dozor nad družstevnictvím vykonávalo ministerstvo sociální péče (od 7. 9. 1951 ministerstvo pracovních sil),⁶ které smělo odvolávat i orgány ÚRD.

Samotná KDR Karlovy Vary sídlila v Bulharské ulici č. 29 v Karlových Varech a vykonávala dohled nad družstevnictvím na území tehdejšího Karlovarského kraje, který se v době krátce po svém zřízení skládal z okresů Aš, Cheb, Jáchymov, Kadaň, Karlovy Vary, Kraslice, Mariánské Lázně, Podbořany, Sokolov a Toužim.⁷ Přesný datum vzniku KDR Karlovy Vary se

¹ Zákon č. 280/1948 Sb. ze dne 21. 12. 1948, o krajském zřízení.

² Zákon č. 187/1948 Sb. ze dne 21. 7. 1948, o Ústřední radě družstev.

³ Zákon č. 70/1873 říšského zákoníku ze dne 9. 4. 1873, o společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství, byl novelizován vládním nařízením č. 116/1935 Sb. z. a n. ze dne 18. 5. 1935, o úpravě některých poměrů výdělkových a hospodářských společenstev, družstev, hospodářských a živnostenských družstev úvěrních.

⁴ Zákon č. 69/1949 Sb. ze dne 23. 2. 1949, o jednotných zemědělských družstvech.

⁵ Zákon č. 181/1948 Sb. ze dne 20. 7. 1948, o organizaci peněžnictví.

⁶ Vládní nařízení č. 74/1951 Sb. ze dne 7. 9. 1951, kterým se dle § 3 zřizují nová ministerstva.

⁷ Podle vládního nařízení č. 3/1949 Sb. ze dne 18. 1. 1949, o územní organizaci okresů v českých zemích.

bohužel nepodařilo zjistit, ale krajské družstevní rady působily obecně od roku 1949. Ačkoli dochované materiály poskytují k samotné historii organizace naprosto minimální množství informací, dá se předpokládat, že organizační struktura KDR Karlovy Vary byla v zásadě obdobná jako organizační struktura Krajské družstevní rady Plzeň.

Krajské družstevní rady zajišťovaly činnost Ústřední rady družstev na úrovni jednotlivých krajů, kde vykonávaly rozsáhlý dohled nad místními družstvy, prováděly jejich revize⁸ a zjišťovaly informace o stavu družstevnictví pro potřeby státních orgánů. Vedle kontrolní činnosti plnily i nejrůznější úkoly poradní a prostřednictvím vlastních kádrových oddělení prosazovaly a uplatňovaly politické zájmy KSČ.

V čele Krajské družstevní rady Karlovy Vary stál krajský tajemník a KDR se na začátku své existence v roce 1949 dělila do pěti základních odborů. Byl zde I. odbor pro zemědělská družstva a družstva pro podporu zemědělské prvovýroby, II. odbor - spotřební, lihovarská a mlékárenská družstva, III. odbor - peněžní družstva, IV. odbor - výrobní družstva a V. odbor - bytová družstva. Navíc zde existoval ještě samostatný revizní odbor, který u jednotlivých družstev vykonával řádné a mimořádné revize, poradní sbor ředitelů spotřebních družstev, výbor žen a politicko-kulturní oddělení.

Počet pracovníků KDR Karlovy Vary činil na počátku prosince roku 1951 celkem 25 zaměstnanců. Hodnocení personálního stavu z počátku června 1952 uvádí, že funkce vedoucího tajemníka byla dlouhodobě neobsazena, chyběl kádrový referent a zároveň i některé další pracovní síly.

Poradní sbor ředitelů spotřebních družstev Krajské družstevní rady Karlovy Vary

Poradní sbor ředitelů spotřebních družstev KDR Karlovy Vary projednával aktuální otázky a problémy spotřebního družstevnictví. Scházel se zpravidla jednou za čtrnáct dní (výjimečně jednou za měsíc) v zasedací síni KDR Karlovy Vary, v Bulharské ulici č. 29. Předsedou poradního sboru ředitelů spotřebních družstev byl Karel Černý. Pravidelnými účastníky jednání poradního sboru byli zástupci Osvobození Karlovy Vary, Jednoty Sokolov, Práce Cheb, Jednoty Mariánské Lázně a dalších družstevních organizací.

⁸ S výjimkou úvěrních družstev, jejichž revize vykonávalo ministerstvo financí.

Na základě dohody Ústřední rady družstev a ministerstva zemědělství byla agenda původního I. odboru (zemědělská družstva) přenesena na okresní a krajské národní výbory. Nový způsob organizace vstoupil v platnost od 1. října 1951. K předchozímu dni ukončily činnost okresní družstevní rady, které organizačně podléhaly krajské družstevní radě. Po odejmutí agendy zemědělských družstev měla být další činnost KDR orientována především na družstva spotřebního a výrobního typu.

Reorganizace družstevnictví, která probíhala ve druhé polovině roku 1952 na základě usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ,⁹ znamenala prakticky omezení činnosti spotřebních družstev na oblast venkova s tím, že družstevní prodejny ve městech byly začleněny do státního sektoru. Nová postupně zaváděná organizace družstevnictví směřovala k přeměně ÚRD a dalších družstevních organizací na výkonné orgány sloužící především k plnění direktivně zadávaných státních úkolů.

V rámci následujících poměrně složitých reorganizačních změn přestala od 5. října 1952 působit i KDR Karlovy Vary a dohled nad spotřebním družstevnictvím na území Karlovarského kraje převzal nově vytvořený Krajský svaz spotřebních družstev v Karlových Varech (KSSD). Ve stejné době vznikl i Krajský svaz výrobních družstev v Karlových Varech (KSVD), který měl začít sloužit jako řídicí organizace pro výrobní družstva.

Nepříliš dlouhé trvání krajských družstevních rad bylo zároveň také dobou upevňování vlivu KSČ v družstvech, která se na rozhodování komunistické strany stávala postupně stále více závislá. Prosazování představ KSČ vedlo někdy k poněkud ukvapeným a nedomyšleným reorganizačním změnám. Uplatňování ideologických a kádrových hledisek bylo navíc často prosazováno na úkor hospodářských výsledků.

⁹ *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha : Svépomoc, 1992, s. 193-197.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

O způsobu nakládání s dokumenty přímo u původce nejsou k dispozici žádné doklady. Nepodařilo se objevit ani záznamy či zmínky o existenci ukládacích systémů, pravidelných kontrolách ve spisovně či případných skartacích.

V rámci archiválií KDR Karlovy Vary se nedochovaly žádné podací protokoly ani spisový plán, kterým by se dotyčná organizace řídila.

Archiválie KDR Karlovy Vary nejsou opatřeny žádnými razítky. Výjimku představují pouze dva zápisy ze schůzí, ze dne 13. září 1951 a 12. ledna 1952, na kterých se objevují razítka podatelny, obsahující datum převzetí dokumentu a přidělené číslo jednací. Rubriky vyhrazené pro datum vyřízení spisu a informace o počtu příloh zůstaly v obou případech nevyplněné.

Archiválie Krajské družstevní rady Karlovy Vary byly zpočátku uloženy jako součást archiválií Krajské družstevní rady Plzeň ve Sdruženém podnikovém archivu KSSD v Plzni. Část archiválií Krajské družstevní rady Plzeň, která obsahovala i později vytříděné archiválie KDR Karlovy Vary, byla do Státního archivu v Plzni převzata 30. června 1967 pod přírůstkovým číslem 39/67.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond KDR Karlovy Vary vznikl vytříděním složky zápisů, obsahující záznamy ze schůzí poradního sboru ředitelů spotřebních družstev KDR Karlovy Vary, z archiválií fondu KDR Plzeň. K vytřídění těchto archiválií došlo patrně již v roce 1968 v rámci hrubého uspořádání fondu KDR Plzeň Karlem Fleissigem. Samotný fond Krajská družstevní rada Karlovy Vary byl hrubě uspořádán Mgr. Jiřím Jelenem v roce 1997. Před začátkem pořádání v roce 2014 obsahovala KDR Karlovy Vary pouze 1 karton spisů z let 1951–1952 o celkovém fyzickém rozsahu 0,12 bm. Zpracování ve Státním oblastním archivu v Plzni provedl Mgr. Michal Peleška. Počet evidenčních jednotek, časový a fyzický rozsah fondu zůstal po dokončené inventarizaci nezměněn. Archivní fond obsahuje pouze spisy.

Krajská družstevní rada Karlovy Vary vyvíjela činnost v letech 1949–1952. O samotném zahájení činnosti organizace bohužel nejsou známy žádné bližší informace a dobu jejího zániku známe pouze v souvislosti s ustanovením Krajského svazu spotřebních družstev Karlovy Vary, který nad spotřebním družstevnictvím v kraji převzal dohled. V rámci archivního fondu se nenachází žádná priora ani posteriora.

Povaha torzovitě dochovaných archiválií již neumožňovala provádět žádnou vnitřní skartaci.

V průběhu pořádání nebyl zjištěn žádný registraturní systém, jenž by mohl bližším způsobem definovat uspořádání archivního fondu. Vzhledem k tomu, že celý archivní fond sestává pouze z jedné inventární jednotky, nebylo nutné přistupovat ani k vytvoření umělého pořádacího schématu.

Dochované archiválie Krajské družstevní rady Karlovy Vary představují bohužel naprostý zlomek původní agendy a celý fond obsahuje pouze 25 zápisů ze schůzí Poradního sboru ředitelů spotřebních družstev Krajské družstevní rady Karlovy Vary, které se konaly v období od 14. dubna 1951 do 6. září 1952. Značně neúplný obraz systému řízení pounorového družstevnictví mohou podstatně rozšířit archiválie Ústřední rady družstev, nadřízeného orgánu krajských družstevních rad, uložené v Národním archivu, které jsou součástí dosud nezpracovaného archivního fondu Ústřední rada družstev, Praha (1935) 1948–1951. O stavu tehdejšího družstevnictví na regionální úrovni vypovídají mimo jiné i další fondy Státního oblastního archivu v Plzni. Jedná se zejména o archivní fond Práce, konsumní, výrobní a úsporné družstvo, s. r. o. Cheb (1935) 1945–1956 a fond Osvobození, konsumní, výrobní a úsporné družstvo, s. r. o. Karlovy Vary (1913) 1945–1956.

Hlavní překážku pro podrobnější poznání činnosti instituce představují zejména chybějící zprávy o činnosti, absence zápisů řídicích orgánů, jakož i nedostatek dokladů k nejrůznějším reorganizačním záležitostem, kterými krajská družstevní rada během své existence procházela.

Jazykem archivního fondu je čeština.

Fyzický stav archivního fondu KDR Karlovy Vary lze hodnotit z celkového hlediska jako dobrý.

Zpracování archivního fondu se řídilo Metodickým pokynem ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek čj. SOAP/006-0767/2010 ze dne 12. 3. 2010 a jeho dodatkem čj. SOAP/006-1300/2014 ze dne 15. 7. 2014.

Archivní fond je uložen ve Státním oblastním archivu v Plzni, Sedláčkova 44.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Jediná inventární položka archivního fondu, Zápisy ze schůzí poradního sboru ředitelů spotřebních družstev Krajské družstevní rady Karlovy Vary, podává rámcový přehled o aktivitách spotřebních družstev na území tehdejšího Karlovarského kraje v období od dubna 1951 do září roku 1952.

Celková výpovědní hodnota dochovaných archiválií fondu Krajské družstevní rady Karlovy Vary je zásadně omezena tím, že se dochoval pouze jejich nepatrný zlomek. Archiválie fondu tak bohužel o činnosti družstev na území tehdejšího Karlovarského kraje poskytují pouze zcela neúplnou a nedostatečnou představu. Přesto jsou zde alespoň částečným způsobem zachyceny některé bezprecedentní změny v oblasti českého družstevnictví, ke kterým docházelo v prvních letech po nástupu komunistického režimu.

Archivní fond Krajská družstevní rada Karlovy Vary neobsahuje žádné osobní ani citlivé údaje a jeho archiválie jsou přístupné bez omezení.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Archivní fond Krajská družstevní rada Karlovy Vary uspořádal, inventární seznam sestavil a úvod zpracoval Mgr. Michal Peleška průběžně v letech 2014–2015 v 1. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni.

V Plzni dne 16. 12. 2015

Mgr. Michal Peleška

Seznam použitých pramenů a literatury:

Prameny:

Státní oblastní archiv v Plzni, archivní fond *Krajský svaz spotřebních družstev Karlovy Vary*

Sbírka zákonů Republiky Československé 1948 (částka 67., 3. 8.; částka 101, 24. 12.)

Sbírka zákonů Republiky Československé 1949 (částka 22., 15. 3.)

Literatura:

BUREŠOVÁ, Jana. Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15. - 16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám*. Uherské Hradiště, 2002, s. 223-228.

ČÁP, Jiří, KONÍŘ, Vladimír. *Družstva a jejich transformace*. Praha : SEVT, 1992.

FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary : Stehlík, 2007, s. 57-83.

NĚMCOVÁ, Lidmila, PRŮCHA, Václav. *K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1999.

NĚMCOVÁ, Lidmila a kol. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha : Družstevní asociace ČR, 2001.

PELEŠKA, Michal. *Krajská družstevní rada Plzeň 1949–1953 : inventář*. Plzeň : Státní oblastní archiv v Plzni, 2015, s. 3-6.

PEŠEK, Jan. *Ústřední rada družstev* [online]. In *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. [cit. 2014-11-03]. Dostupné z <www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf> .

Vývoj družstevnictví na území ČSFR. Praha : Svépomoc, 1992.

Seznam použitých zkratk

AP	archivní pomůcka
AV ČR	Akademie věd České republiky
bm	běžný(é) metr(y)
č.	číslo
čj.	číslo jednací
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
EL	evidenční list
Evid.	evidenční
inv. č.	inventární číslo
jedn.	jednotka
JZD	jednotné zemědělské družstvo
kar	karton
KDR	krajská družstevní rada
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSD	krajský svaz spotřebních družstev
KSVD	krajský svaz výrobních družstev
NAD	Národní archivní dědictví
ODR	okresní družstevní rada
s.	strana
Sb.	sbírka zákonů
Sb. z. a n.	sbírka zákonů a nařízení
SEVT	Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů
SOA	státní oblastní archiv
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
tzv.	takzvaný
ÚRD	Ústřední rada družstev
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č. Obsah

**Časový rozsah Evid.
jedin. č.**

Spisy

1	Zápisy ze schůzí poradního sboru ředitelů spotřebních družstev Krajské družstevní rady Karlovy Vary	1951–1952	kar 1
---	--	-----------	-------

Název archivní pomůcky: Krajská družstevní rada Karlovy Vary
Značka archivního fondu: KDR K. Vary
Časové rozmezí: 1951–1952
Počet evidenčních jednotek: 1 (1 karton)
Počet inventárních jednotek: 1
Rozsah v bm: 0,12
Stav ke dni: 16. 12. 2015
Zpracovatel archivního fondu: Mgr. Michal Peleška
Zpracovatel archivní pomůcky: Mgr. Michal Peleška
Počet stran: 13
Počet exemplářů: 4
Schválil: Mgr. Petr Hubka
ředitel Státního oblastního archivu v Plzni
dne 16. 12. 2015 čj. SOAP/006-2370/2015